

TOPONÍMIA URBANA DE LA CIUTAT DE MALLORCA (SEGONA MEITAT DEL SEGLE XV)*

Maria Barceló Crespi

XI Jornada d'Onomàstica i Toponímia. Santa Maria del Camí, 1996

S'ha dit que els carrers són l'ànima i el reflex de la manera de sentir d'una vila o d'una ciutat. Almenys a l'època medieval, presentaven com a aspecte essencial ser l'element bàsic del paisatge urbà i al mateix temps marc de vida.¹

Per a la Ciutat de Mallorca baixmedieval no obren relacions de noms de carrers o de places, a manera de repertori, com si obren les d'illetes. Coneixem els noms de carrers i places per documentació sovint indirecta i quasi sempre diversa i dispersa. Malgrat això, en un intent d'arreglar una dada d'ací i una altra d'allà, es pot aconseguir una nòmina bastant completa del conjunt dels noms urbans.

EL LLIBRE DEL CENSAL DE 1480-82

Una font documental que aporta molts topònims, és, per exemple, la relació de censataris obligats a pagar un censal al Reial Patrimoni, el qual gravava sobre diferents béns urbans, sobretot cases, però també forns, botigues, corrals, obradors, etc. No es tracta d'una relació exhaustiva però sí bastant completa. De la mateixa manera s'hi mencionen béns rurals com són els horts, vinyes, molins així com censos o empriu a la utilització d'un canó d'aigua entre altres coses. Ací només ens referirem a la toponímia urbana. Es tracta del *Censal de dinés, pebra, cera, capons, galines e conills, forment e altres coses de la Ciutat e son terma del senyor Rey axí lo censal entich com lo censal trobat capbrevant admortitzacions perpetuats com de novells stabliments dels quals és levador en Pere Valls. 1480-1482*.² A l'hora d'indicar el lloc on es trobava la propietat gravada es recorria al nom del carrer encara que també hi havia altres maneres de reconèixer la situació, tot i que no fossin del tot precises. Per això, la nòmina dels noms de carrers era més aviat reduïda. Hi havia molts més carrers que els noms que poden aparèixer a la documentació.

---

* Aquest article reuneix les dues comunicacions següents: «Sobre toponímia urbana de la Ciutat de Mallorca (1480)». *X Jornada de Toponímia i Onomàstica. Inca*, 3 de desembre de 1994.

«Els noms de les places de la Ciutat de Mallorca (segle XV)». *XI Jornada de Toponímia i Onomàstica. Santa Maria del Camí*, 20 d'abril de 1996.

¹ Vegi's LEGUAY, J. P. *La rue au Moyen Age*. Rennes, 1984.

² ARM, RP 1.681.

Hem constatat que per identificar la ubicació d'un immoble, sobretot una casa, en el context urbà no sempre s'indicava mitjançant el nom del carrer o plaça on es trobava. Amb freqüència, s'expressava per la relació a algun edifici o indret pròxims, potser més coneguts, que servia com a un punt de referència imprescindible. Ara bé, totes les possibles variants constitueixen un interessant aplec de toponímia urbana.³

Aquest conjunt, provinent del llibre esmentat, es pot classificar de la següent manera per:

Forma directa

Carrers.

Generalment, prenia el nom d'alguna institució, gremi, edifici important o personatge destacat ja fos pel seu càrrec, poder econòmic o influència social.

Els noms directes enregistrats en aquest llibre són:

- carrer d'en Bartomeu Fuster
- carrer d'en Bisanya
- carrer d'en Burguet
- carrer d'en Cameró
- carrer d'en Laber
- carrer d'en Martí Pons
- carrer d'en Piris
- carrer d'en Ponç Feliu
- carrer d'en Sagrera, prop del mur
- carrer d'en Salvador Ferrer
- carrer d'en Sureda
- carrer d'en Vinyals *qui és entre lo camí de Berber e lo camí d'Inca*
- carrer de Barberà
- carrer de Bonaire
- carrer de l'Adoberia vella
- carrer de l'Argenteria
- carrer de la Calatrava
- carrer de la Fusteria
- carrer de la Gerreria
- carrer de la Mar, que va al moll
- carrer de la Mar, fora el portal d'en Segarra vers la Riera
- carrer de la Morera
- carrer de la Torre de l'Amor
- carrer de les Filoses
- carrer de les Torretes, davant l'escala de Sant Domingo
- carrer de mestre Fiol
- carrer de micer Tomàs Armadans
- carrer de mossèn Pere Descatlar

---

³ Encara que alguns noms s'han mantingut fins a l'actualitat o s'han recobrat en temps recents, no sempre resulta fàcil identificar els topònims del segle XV amb noms posteriors. En aquest sentit resulta d'obligada consulta l'obra de Zaforteza Musoles, malgrat que per a molts de casos no es remunti més enllà del segle XVI. ZAFORTEZA MUSOLES, D. *La Ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico*. 5 vol. Palma, 1987-89.

- carrer de n'Adarró
- carrer de n'Origo Albergat (?)
- carrer de na Salada
- carrer de Pere Ses Mates
- carrer de Sant Antoni
- carrer de Sant Antoni de Pàdua
- carrer de Sant Bartomeu
- carrer de Sant Francesc
- carrer de Sant Jaume
- carrer de Sant Jordi
- carrer de Sant Miquel
- carrer de Santa Clara
- carrer de Santa Fe
- carrer de Tortosa
- carrer del Bordell
- carrer del Cuiram
- carrer del Forat
- carrer del Guix
- carrer del Molí de Vent
- carrer del Palmer
- carrer del Sant Esperit
- carrer del Senyal del Peix *eixint en el Socorrador*
- carrer del Sepulcre
- carrer del Sitjar
- carrer del Socorrador, prop l'església de Sant Antoni
- carrer del Vi
- carrer dels Angels
- carrer dels Caragols
- carrer dels Hostals de Sóller
- carrer dels Oms
- carrer dels Pellissers
- carrer dels Pintors
- carrer dels Sabaters
- carrer dels Saruagossins
- carrer Major, en la partida de Barcelona, *partint de la costa de Sant Miquel anant als Homs*
- carrer Nou
- costa d'en Brossa
- costa de la Monedaria, prop el Forn Cremat
- costa de n'Adarró, a la costa del castell de l'Almudaina
- costa del Forn Cremat

Carrerons.

- carreró contigu amb la murada de la Ciutat prop de la Porta Pintada
- carreró de na Pastenaga
- carreró del costat de la murada davant el Socorrador
- carreró del Sepulcre a la conqueta

- carreró dels Saragossins
- carreró prop de la murada *que mira al molí del vent*
- carreró prop del Bordell
- carreró que afronta amb la barbacana del mur de la Ciutat
- carreró que no passa
- carreró vers la Calatrava al cap baix de la murada

Travesses.

- travessa prop l'hostal del peix
- travessa que ix al bany d'en Granada
- travessa que va a la Mercè
- travessa que va al molí de vent
- travessa que va de Sant Antoni a la Mercè

Places.

- plaça contigua al llevador de la Porta Pintada
- plaça de la Ciutat
- plaça de les Cols, al costat de l'església de Santa Eulàlia
- plaça de Sant Antoni de Pàdua, que va al Socorrador
- plaça de Santa Eulàlia
- plaça del Pa
- plaça dels Negrins
- placeta davant el palau del Bisbe contigua a un verger
- placeta davant el portal de la carnisseria d'avall

Forma indirecta

Prop d'algun edifici o indret prou conegut.

- prop de l'Almudaina
- prop de l'escrivania d'en Pere Clara
- prop de la partida de Barcelona
- prop de la plaça de Santa Creu
- prop de la Portella
- prop de la Quartera
- prop de les Torres
- prop de Sant Bartomeu
- prop de Sant Nicolau
- prop de Santa Creu
- prop de Santa Fe
- prop del carrer de Sant Antoni de Pàdua, en la illa d'en Castanya
- prop del monestir de Santa Magdalena
- prop del mur
- prop del pes de la farina
- prop del portal d'en Segarra
- prop del portal de Santa Catalina
- prop del Sepulcre
- prop del Sitjar
- prop el forn Cremat

- prop el monestir de la Terça Regla
- prop el monestir del Carme
- prop el pes de la Palla
- prop el poador de na Xona
- prop el Senyal del Peix
- prop el Socorrador
- prop l'església del Carme
- prop l'església del Sant Esperit
- prop la capella de Sant Feliu
- prop la carnisseria d'amunt
- prop la cort del Consolat
- prop la font del Sepulcre
- prop la llotja de Sant Feliu
- prop la llotja dels genovesos
- prop la Monedaria
- prop la Monedaria vella
- prop la *payeria*
- prop la porta Pintada
- prop la volta d'en Valero
- prop Sant Jaume
- prop Sant Miquel
- prop Sant Miquel, en l'illa d'en Duran

En un indret concret de la Ciutat, de vegades coincidint amb un barri.

- a l'Escudelleria
- a la Botaria
- a la costa de la Monedaria, prop lo forn Cremat
- a la costa de mossèn Adarró
- a la costa del forn Cremat
- a la costa dels sabaters
- a la Gerreria
- a la Monedaria
- a la partida de Barcelona
- a la *Payeria*
- a la Pescateria
- a la porta del Call
- a la Quartera
- a la volta d'en Valero, en el carrer de la Mar
- a la volta del Mercadal
- a les Torretes, davant l'escala de Sant Domingo
- a Sant Antoni de Vianes
- al Callet
- al cantó, devers Sant Antoni
- al costat de la font de Sant Antoni dels porcs
- al costat de les parets de l'hort del Carme
- al mercat del fil
- al pes de la Palla, al front de la plaça

- al Sepulcre, vora la font
- als *lats* de l'església de Santa Eulàlia, davant l'obrador d'en Macià Costa, barber
- en el bordell antic

Davant un edifici concret de la Ciutat.

- davant el pes de la Palla
- davant l'església de Santa Creu, *en vers lo mur*
- davant la Cort dels Còsols
- davant la llonja nova
- davant la portella de Sant Miquel
- davant Sant Jaume
- davant Sant Nicolau nou
- davant Santa Eulàlia
- davant Santa Margalida *per lo qual se va al bordell*

Davant la casa d'algú que se suposa ben conegut.

- davant l'alberg d'en Montpaó, notari
- davant l'alberg d'en Tarragona

En una illeta però indicant, potser, una altra casa com a referència o no.

- a la illa d'en Berenguer Descamps
- a la illa d'en Cavall
- a la illa de Guillem Ramon, davant l'hort del senyor Rei
- a la illa de la Glorieta
- a la illa de n'Arnau d'Espanya
- a la illa de Sant Nicolau vell
- a la illeta prop l'alberg qui fou d'en Pere Tornamira

En una determinada parròquia però donant algun detall de precisió toponímica.

- a la parròquia de Sant Jaume, *a les spatles de la Riera*
- a la parròquia de Sant Jaume, a la illa d'en Güells
- a la parròquia de Sant Jaume, a la illa d'en Miquel Bennàsser, prop la font del Sepulcre
- a la parròquia de Sant Jaume, prop la plaça de n'Antoni Tornamira
- a la parròquia de Sant Miquel, davant la síquia prop de Sant Antoni de Viana
- a la parròquia de Sant Miquel, *detràs la església de Senct Anthoni de Vianes*
- a la parròquia de Sant Miquel, en el carrer Major
- a la parròquia de Sant Nicolau, en el carrer de la Morera, prop la llonja dels genovesos
- a la parròquia de Sant Nicolau, prop la llonja dels genovesos
- a la parròquia de Santa Clara, en el carrer dit Senyal del Peix, en el Socorrador
- a la parròquia de Santa Creu
- a la parròquia de Santa Creu, davant el porxo de la dita església
- a la parròquia de Santa Creu, en el carrer de les Filoses
- a la parròquia de Santa Eulàlia, darrera el forn del Temple
- a la parròquia de Santa Eulàlia, en el carrer de mossèn Pere Descatlar
- a la parròquia de Santa Eulàlia, en el carrer dels Lluquets davant Sant Francesc
- a la parròquia de Santa Eulàlia, en el lloc de la Calatrava

Prop d'una altra casa que es pren com a referència.

- prop de l'alberg d'en Bernat SAGRANADA
- prop de l'alberg d'en Valentí

Darrera de.

- darrera l'hort del Carme *vers la partida de Barcelona*

Altres noms

Els noms els trobam a les fonts documentals més diverses i amb caràcter dispers.⁴ Sobretot són els nombrosos protocols notariaus, conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca, els que aporten més dades, en especial a l'hora de delimitar confrontants d'un immoble. Als carrers i places se'ls pot denominar amb un o més noms a la vegada, fins al punt de provocar certa confusió per no haver-hi una delimitació clara entre els diferents espais viaris i, és clar, una manca de retolació que els fixaria: així, plaça del Temple o del Pes de la Palla al mateix temps.

Els noms referits a persones poden canviar en poc temps, mentre que els relacionats amb alguna institució, de l'ordre que sigui, són més permanents. N'hi ha que s'esmenten amb formes distintes però, sens dubte, identifiquen el mateix indret. És a dir, als documents pot aparèixer sota la forma de carrer o carreró, com si fossin sinònims. Alguns noms no enregistrats en el llibre del *Censal* anterior, o alguna variant, i que hem pogut arrebregar per a la segona meitat del segle XV, a manera de complement de la nòmina, són:

Noms de carrers, carrerons, costes i travesses:

- carrer d'en Ballester o travessa d'en Ballester, prop del Mercadal
- carrer d'en Banyeres
- carrer d'en Besers
- carrer d'en Canet, prop de la Carnisseria d'avall
- carrer d'en Falibrell
- carrer d'en Pujols
- carrer d'en Tornamira
- carrer de l'Escudellaria
- carrer de l'església del Call
- carrer de l'hospital, abans de Santa Magdalena
- carrer de la Bossaria
- carrer de la costa d'en Bennàssar
- carrer de la costa d'en Brossa
- carrer de la costa de Sant Domingo
- carrer de la costa de Sant Miquel
- carrer de la davallada de Sant Domingo
- carrer de la gerreria d'en Granada
- carrer de la gerreria d'en Prunes
- carrer de la Mercè

---

⁴ Per aquest motiu hem prescindit d'indicar la procedència documental perquè són moltes les repeticions i per evitar una excessiva càrrega de notes.

- carrer de la Murada
- carrer de la Partida de Barcelona
- carrer de la plaça de Santa Clara
- carrer de la Porta Pintada
- carrer de la Portella
- carrer de la Sabataria vella
- carrer de la Sinagoga
- carrer de la Tapineria
- carrer de la Taverna Nova
- carrer de la Terça Regla
- carrer de les Estores
- carrer de les gerrerries
- carrer de les Torres
- carrer de mossèn Bach
- carrer de mossèn Capó
- carrer de mossèn Pere Catlar, abans del Sol
- carrer de mossèn Umbert. darrera Sant Francesc
- carrer de n' Amades
- carrer de Sant Joan de la mar
- carrer de Sant Llorenç
- carrer de Sant Salvador o de la Taverna Nova
- carrer de Sant Silvestre i Santa Coloma
- carrer de Santa Coloma
- carrer del bany d'en Granada
- carrer del bany d'en Renovard
- carrer del call dels jueus a la portella d'en Fusser
- carrer del call *olim judeorum*
- carrer del callet
- carrer del Fornet, *in vico* de la Torre de l' Amor
- carrer del forn d'en Candeler
- carrer del forn de vidre
- carrer del Port Fangós
- carrer del Temple
- carrer del Vent
- carrer del Vidre
- carrer dels Bunyols, prop de la pescataria
- carrer dels corders de la Calatrava
- carrer dels hostals, abans del Sortidor
- carrer dels Mariners
- carrer dels Mercaders
- carrer dels Proençals
- carrer dels Remolars
- carrer Major de Sant Antoni
- carrer Major de Sant Joan de la Mar
- carrer Major que va de Sant Miquel a Santa Margalida
- carrer Major, davant la síquia de la Ciutat
- carrer major públic del palau del rei

- carrer *qui non transit ab antiquo nuncupato* de Calafiguera, prop de les drassanes
- carreró d'en Salleres *qui non transit*
- carreró de na Rabau, prop de Santa Fe
- carreró dels Lluquets, davant Sant Francesc
- carreró des de la Calatrava al cap baix de la murada
- costa de la Seu
- costa de mossèn Febrer
- costa de Sant Miquel
- travessa que va de Sant Antoni a la Mercè

Noms de places.

- plaça del Temple
- plaça d'en Martorell, notari
- plaça d'en Monçó
- plaça d'Es Born
- plaça davant el portal de Santa Fe
- plaça davant la Seu
- plaça de l'Abeurador
- plaça de l'Escudelleria vella
- plaça de l'església de la Mercè
- plaça de la Carnisseria davall
- plaça de la Cort
- plaça de la Pedrera
- plaça de les gallines
- plaça de n'Antoni Tornamira
- plaça de Sant Andreu
- plaça de Sant Antoni també anomenada de Sant Antoni de la Porta o de Sant Antoniet de la Porta
- plaça de Santa Catalina
- plaça de Santa Clara
- plaça de Santa Magdalena
- plaça de sa Quartera
- plaça del Call. Altrement coneguda per placeta d'en Montçó
- plaça del cuiram
- plaça del Gall
- plaça del Mercadal
- plaça del mercat, era una altra denominació de la plaça del fil
- plaça del Mirador
- plaça del Moll
- plaça del Peiró, fora la Porta de Sant Antoni
- plaça del Pes de sa Palla
- plaça del Temple
- plaça dels corders
- plaça *vulgariter* dita Lo Sortidor
- placeta de Sant Feliu
- placeta de Santa Creu, coneguda també com la de la font de Santa Creu

Compartint unes conegudes paraules d'Enric Moreu-Rey, hem de reafirmar que «els topònims urbans reflecteixen no solament la geografia —el relleu i la constitució del terreny on s'assentà l'aglomeració estudiada, la hidrografia, la vegetació— sinó de més, els resultats de l'acció de l'home sobre el dit espai: les estructures i formes de l'aglomeració i de les seves parts; el seu aprofitament urbà civil, tant com l'estratègic; la trama de serveis de tota mena i entre ells els transports i les comunicacions, el subministre de l'aigua; el significat econòmic dels barris; les funcions socials tals com la dedicació a les pràctiques religioses, a la cultura, o simplement al lleure, dels diferents components urbans, amb preeminència en la localització del comerç i dels oficis o indústries; el rastre de possessions i propietaris; i la traça variada d'esdeveniments passats polítics, econòmics o purament anecdòtics».⁵

Efectivament, darrera un topònim hi ha qualque cosa més que un simple nom. El seu conjunt integra una part destacada del patrimoni cultural. Un patrimoni cultural que cal conèixer i, sempre que sia possible, salvaguardar.

---

⁵ MOREU-REY. E. Toponímia urbana i onomàstica vària. Palma, 1974, pàg. 9.